

PODNIKANIE NA SLOVENSKU A HODNOTENIE PODMIENOK PODNIKANIA VO VYBRANÝCH REGIÓNOCH

ENTREPRENEURSHIP IN SLOVAKIA AND EVALUATION OF BUSINESS CONDITIONS IN SELECTED REGIONS

Elena Šúbertová

Abstract: *The maximum number of business entities – individuals was recorded in the Slovak Republic in the year 2008, up 418 219 enterprises. Entrepreneurs for their business are surrounded by a number of internal and external factors. These factors create a business environment. Enterprises are linked each other with mutual connections which are changing in time. Some of factors operating on business environment are sensitive on other conditions, e.g. local taxes. To 31.12.2010 were tax and non-tax revenues the state budget in the Slovak Republic with 7 962 684 737 Euros including value added tax amounted to 4 431 539 377 Euros. It is good, that all our 522 respondents feel competent to evaluate conditions for entrepreneurship in tax and insurance area and in financial support. Their evaluation in all matters was not clearly positive.*

Keywords: *Entrepreneurship, Enterprises, Conditions, Business Environment, Regions.*

JEL Classification: *M10, M13.*

Úvod

Podnikatelia – fyzické osoby nezapísané v obchodnom registri (živnostníci) mali historicky najvyšší stav v roku 2008, kedy ich počet dosiahol stav až na 392 841 živnostníkov. Ich nárast bol oproti roku 2005 vysoký (takmer 48 000 osôb) a zdalo sa, akoby na prichádzajúci krízu mnohí reagovali tým, že sami dokážu viac, ako veľké podniky, ktoré začínali prepúšťať pracovníkov. Maximálny počet podnikateľských subjektov – fyzických osôb - bol zaznamenaný v roku 2008, a to až 418 219 podnikov. Z toho bolo až 93,64 % živnostníkov, 4,46 % tvorili slobodné povolania a 1,90 % samostatne hospodáriaci roľníci (ďalej SHR).

Opačný trend vývoja ako v počte živnostníkov a hlavne v počte samostatne hospodáriacich roľníkov možno badať iba u slobodných povolání. Tu je relatívne nízka východisková základňa, ktorá sa neustále zvyšuje.

Za posledné tri roky od roku 2008 do roku 2010 stúpol počet osôb so slobodným povoláním o 6,93 % a od roku 2000 až o 50,8 %. Podiel SHR na počte fyzických osôb – podnikateľov - klesol z 4,35 % v roku 2000 na 1,9 % v roku 2010. Je to logický dôsledok mechanizácie poľnohospodárstva, vytvárania potravinových vertikál ako aj dôsledkov opatrení Spoločnej poľnohospodárskej politiky Európskej únie.

Tab. 1: Počet podnikateľských subjektov – fyzických osôb - podľa foriem podnikania v SR za roky 2000, 2005, 2008, 2009, 2010

Ukazovateľ/rok	2000	2005	2008	2009	2010	Index 2010/2008
Živnostníci	269 323	344 870	392 841	387 876	384 202	97,80
Slobodné povolania	12 187	12 752	17 187	17 974	18 378	106,93
Samostatne hospodáriaci roľník	11 722	9 472	8 191	8 017	7 728	94,35
Spolu	293 232	367 094	418 219	413 867	410 308	98,11

Zdroj dat: [11], vlastné prepočty

Po nástupe hospodárskej krízy sa zistilo, že spotrebiteľský dopyt klesá a tak v roku 2009 už začalo byť podnikanie živnostníkov „zápasom“ o zákazníkov a o odbyt produktov. Súčasne nastal pohyb malých a stredných podnikov do obchodných centier z dôvodu koncentrácie spotrebiteľského dopytu v týchto nových nákupných centrách (Bratislava Eurovea, Žilina Aupark, Mirage). Podľa prieskumu GfK najvyšší podiel zaznamenali v týchto obchodných centrách značkové predajne, osobitne predajne značkových odevov (v Banskobystrickom kraji mali 48 %-ný podiel a v Bratislave 37 % podiel priestorov)²⁸. Rok 2010 na Slovensku bol významný z hľadiska nárastu počtu obchodných centier, kedy ich počet v SR stúpol na 53.

Právnické osoby nemajú také veľké výkyvy v počte subjektov ako fyzické osoby, istá analógia je medzi živnostníkmi a spoločnosťami s ručením obmedzeným. V roku 2008 stúpol ich počet oproti roku 2007 až o 11,93 %. Takýto prudký nárast sa už v roku 2009 neopakoval. V roku 2010 bolo v SR spolu 127 778 spoločností s ručením obmedzeným, 7 425 akciových spoločností, 2 635 družstiev, ostatné formy právnických osôb mali počty prakticky minimálne.

Zaujímavé je, že až 130 144 právnických osôb boli mikropodniky s 0-9 zamestnancami. Zrejme aj z dôvodu, že stúpa počet nákupných centier, sa v nich nachádza stále viac mikropodnikov, ktorých podiel na právnických osobách činil v roku 2005 ešte 83,0 % a v roku 2010 až 91 % a počet malých podnikov s 10-49 zamestnancami tvoril v roku 2005 12,7 % a v roku 2010 len 6,7 %. Právnické osoby, väčšinou spoločnosti s ručením obmedzeným stále znižujú počet zamestnancov.

1 Formulácia problematiky

Podľa správ Svetového ekonomického fóra a Svetovej banky sa podnikateľské prostredie na Slovensku pre podnikateľov zhoršuje. Uvedený proces začal v roku 2008 a je potrebné preskúmať, či to bol len subjektívny pohľad na základe externého pohľadu na slovenské podmienky podnikania, alebo či takto vnímajú stav aj slovenské regióny a podniky.

Podnikateľské prostredie v rámci Slovenska monitoruje už od roku 2001 Podnikateľská aliancia Slovenska, ale dlhodobo ho sleduje a podporuje aj Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania. My sme realizovali prieskum

²⁸ Bližšie: Trend – príloha Extra reality, jar 2011, s.4

v spolupráci so Slovenskou asociáciou malých podnikov, ktorá nám zabezpečila vzorku respondentov.

2 Metódy

Podnikateľská aliancia Slovenska²⁹ v štvrtročných intervaloch skúmala a hodnotila úroveň kvality podnikateľského prostredia v SR prostredníctvom vlastného Indexu podnikateľského prostredia (ďalej IPP). Na základe IPP sledovala celkový vývoj podnikateľského prostredia na Slovensku a tiež čiastkové pohyby v kvalite jednotlivých zložiek, napríklad zmeny v hospodárskej politike vlády, v legislatíve či v úrovni infraštruktúry. IPP bol tvorený na základe výsledkov pravidelných pociťových prieskumov medzi manažérmi, ktorí na základe vlastných skúseností hodnotia aktuálny vývoj v sledovaných oblastiach podnikateľského prostredia. Index mal tri hodnotiace kategórie.

Prvá kategória obsahovala trinásť položiek a hodnotila vývoj legislatívneho a regulačného prostredia na Slovensku. V jednotlivých položkách boli napr. obchodná legislatíva, legislatíva upravujúca dane, odvody a investície, vymáhateľnosť práva, trhovú reguláciu.

Druhá kategória sumarizovala jedenásť položiek a hodnotila vplyvy ostatných vonkajších makroekonomických faktorov na podniky. Sledovala napríklad cenovú stabilitu, pohyby menového kurzu, úroveň infraštruktúry.

Tretia kategória indexu mala desať položiek a zohľadňovala príspevok podnikov k vývoju podnikateľského prostredia. Každá z tridsaťštyri položiek mala v rámci IPP vlastnú váhu, t. j. index reprezentoval vážený aritmetický priemer zmien jednotlivých položiek.

Východisková úroveň bola 100. Hodnotenie vykonávali respondenti - podnikatelia podľa ich vnímania podmienok podnikania v SR.

V súčasnosti sa zamerala Podnikateľská aliancia Slovenska (ďalej PAS) na hodnotenie podmienok podnikania v regiónoch SR. Hodnotenie sa realizuje v rámci projektu Konkurencieschopné regióny 21, v rámci ktorého komplexne analyzovala konkurenčné výhody a nevýhody všetkých 79 slovenských okresov prostredníctvom 106 indikátorov, z z 59 na základe merateľných údajov a 47 na základe pociťového prieskumu.

Hlavným výstupom projektu je celkové hodnotenie - Index regionálneho podnikateľského prostredia (ďalej IRPP) ktorý vypovedá o kvalite podmienok na podnikanie v okresoch. Celkové hodnotenie má 4 subindexy,

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania (ďalej NARMSP) hodnotí situáciu priebežne. Ale po prvýkrát publikovala v roku 2010 komplexný materiál pre NARMSP firma Hayek Consulting, s.r.o. "Správu o kvalite podnikateľského prostredia v regiónoch Slovenskej republiky".

Správa hodnotí kvalitu podnikateľského prostredia podľa regiónov SR na základe šesťnástich hlavných skupín ukazovateľov : turizmus, ekologická rovnováha,

²⁹ www.alianciapas.sk, 14.9.2011

občianska infraštruktúra, služby, štátna správa a samospráva, bezpečnosť a zdravie, ekonomická aktivita, cenová a daňová mapa, nezamestnanosť, administratívna podpora, mzdová motivácia, pracovná sila, verejné služby občanom, hospodárenie samosprávy, verejné financie, spokojnosť podnikateľov – ostatné sféry.

V rámci týchto skupín je množstvo konkrétnych absolútnych a relatívnych ukazovateľov, ktoré získala od cca 3 000 respondentov.

V priebehu roku 2010 a 2011 sme spracovali **na základe spolupráce so Slovenskou asociáciou malých podnikov vlastný prieskum hodnotenia podnikateľského prostredia v SR**, ktorého sa zúčastnilo až 522 podnikateľských subjektov. Podniky sa mohli vyjadriť, či považujú vybrané podmienky podnikania za nadpriemerné (zaťažujúce podnikateľskú činnosť viac ako je vhodné) resp. primerané podmienky alebo nedostatočné podmienky pre podnikanie v oblastiach : daňové a odvodové zaťaženie, finančná podpora podnikania, náklady na založenie podniku, legislatíva, technická a technologická vybavenosť podniku. Ak nevedeli zaujať stanovisko, tak sa nemuseli uviesť názor. Všetky výsledky boli spracované štandardnými štatistickými metódami.

3 Rozbor problému

3.1 Hodnotenie podnikateľského prostredia podľa Podnikateľskej aliancie Slovenska

Maximálnu hodnotu 126,5 bodu dosiahol IPP na konci 2. štvrťroku 2006. Podľa Podnikateľskej aliancie Slovenska sa podnikateľské prostredie na Slovensku zhoršilo od roku 2007. V štvrtom štvrťroku 2010 bola jeho hodnota 87,5 bodu. Podnikateľov koncom minulého roka najviac znepokojovali tieto problémy: nárast cien – najmä energií, v dôsledku zvýšenia spotrebných daní, príprava zvýšenia DPH na 20 %, zmena odvodového zaťaženia, nízka vymáhateľnosť práva a funkčnosť súdnictva. Naďalej je dlhodobou nespokojnosť zo strany podnikateľov v oblasti zrozumiteľnosti, použiteľnosti a stálosti právnych predpisov. Kladne hodnotenou položkou IPP je hospodárska politika štátu, dostupnosť informácií (zverejňovanie zmlúv s účasťou štátu), prístup k finančným zdrojom, kvalita a dostupnosť výrobných vstupov a pracovnej sily.

Smerom od západu na východ Slovenska ekonomická aktivita klesá, ale vzťah verejnej správy k podnikateľom je vnímaný v opačne ako ekonomická aktivita.

Na základe uvedeného sme všetky štyri subindexy spracovali:

- a) Ekonomická aktivita.
- b) Technológie a infraštruktúra.
- c) Vzdelávanie a ľudské zdroje.
- d) Verejná správa a legislatíva.

Výsledky sme vytriedili podľa troch náhodne vybraných okresov, každý z inej časti SR (západ, stred, východ) a porovnali sme ich ukazovatele.

Treba konštatovať, že Východné Slovensko všeobecne a okres Snina osobitne má podstatne horšie vybavenie v oblasti infraštruktúry a technológií ako región Bratislava alebo Poprad, čo s odráža na ekonomických ukazovateľoch. Rozdiely v konkrétnych ekonomických ukazovateľoch sú takmer dvojnásobné.

Ale naopak, vzťahy s úradníkmi v inštitúciách sú hodnotené kladne. Čiže v menších lokalitách sa formálne a neformálne vzťahy vyvíjajú súbežne a ochota úradníkov rastie smerom k podnikateľom.

Tab. 2: Index regionálneho podnikateľského prostredia v regióne Bratislava 2, Poprad, Snina za rok 2009 podľa Podnikateľskej aliancie Slovenska

Ukazovateľ	Región Bratislava 2		Región Poprad		Región Snina	
	Pozícia	skóre	Pozícia	skóre	Pozícia	skóre
Subindex Ekonomická aktivita (SR priemer 3,51)	2	4,95	9	3,89	77	2,63
Subindex Technológie a infraštruktúra (SR priemer 3,30)	1	4,73	21	3,64	74	2,47
Subindex Vzdelávanie a ľudské zdroje (SR priemer 3,50)	3	4,46	36	3,51	63	2,98
Subindex Verejná správa a legislatíva (SR priemer 3,32)	59	3,18	16	3,56	8	3,63
Celkové hodnotenie	6	4,00	17	3,67	74	2,85

Zdroj dat: [12]

3.2 Hodnotenie podnikateľského prostredia podľa Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania

Materiál je veľmi detailne spracovaný a každý si môže nájsť pozitíva a negatíva regiónu, v ktorom podniká alebo chce podnikat'.

Pozitívum uvedeného materiálu je prehľadnosť, naopak problém môže množstvo rôznych prepočítacích absolútnych a relatívnych ukazovateľov. Odpovede respondentov od pozitívnej po negatívnu sa prenasobili bodmi a pretransformovali sa do príslušnej sadzby.

Problémom je aj pri tejto metodike veľký rozdiel medzi regiónmi a podmienkami ich podnikania.

Na jednej strane sa zdá, že v Bratislave je situácia ľahšia, vzhľadom na existenciu veľkého automobilového závodu (Volkswagen), ďalších priemyselných a obchodných podnikov, lepších pôdno-klimatických podmienok, ale v určitých profesiách to môže byť aj horšie, napríklad pre vyššie náklady na nákup bytových a nebytových priestorov, stavebných pozemkov a na nadpriemerné mzdové náklady na pracovnú silu. Čím je v región viac zadlžený, sú vyššie aj miestne dane a poplatky, tak začína vznikať pomaly „začarovaný kruh“, ktorý má vplyv na kvalitu podnikateľského prostredia v okrese.

Názorná ukážka výsledkov je v tabuľke 3, vybrané sú tri okresy – uvedené sú smerom od západu po východ, od juhu po sever Slovenska.

Tab. 3: Hodnotenie vybraných ukazovateľov konkurencieschopnosti regiónov na príklade vybraných okresov SR

Vybraný ukazovateľ	Región Bratislava 2	Región Poprad	Región Snina
Počet firiem na 1 000 obyv.	92,7	34,1	21,3
Podiel podnikateľov na obyvateľstve v produktívnom veku (%)	168,7	118,93	92,98
Podiel podnikov s priamymi zahraničnými investíciami (%)	18,3	7,60	5,70
Priemyselné závody (prírastok produkcie v mil. Eur)	2 319,34	82,655	23,415
Priemerný mesačný plat (Eur)	1 352,00	710,31	518,92
Ceny bytov (Eur/m ²)	1 670,4	979,96	463,28
Ceny stavebných pozemkov (Eur/m ²)	227	82	14
Čerpanie fondov EU (body)	3,300	5,215	1,628
Nezamestnanosť (%)	4,00	11,00	23,10
Zadĺženosť mesta (%)	65,00	14,00	1,00
Daň zo stavieb (Eur/rok)	5,35	3,15	2,46
Daň z pozemkov (% na podnikateľské účely)	1,00	0,70	0,65
Daň z motorových vozidiel (Eur/úžitkové vozidlo)	193,5	185,9	185,9
Poplatok za komunálny odpad (Eur/odvoz 1 litra odpadu)	0,083	0,020	0,010

Zdroj dat: [12, s. 328, 405, 600]

Smerom od západu na východ Slovenska je situácia opačná, podniky nemajú tak vysoké náklady na pracovníkov, ale podstatne klesajú ceny aj spotrebiteľský dopyt.

Veľmi ťažko je kvantifikovateľná úroveň neformálnych vzťahov, ktorá je na Slovensku veľmi vysoká a môže byť pri podnikaní výhodou, ale aj potenciálnym zdrojom korupčného správania.

3.3 Hodnotenie vybraných podmienok podnikateľského prostredia v SR

Podľa nášho prieskumu v 522 podnikateľských subjektoch na Slovensku boli výsledky v relatívnom hodnotení pri zjednodušenom vyjadrení v súlade s predchádzajúcimi výsledkami. Rozdiel bol len v tom, že my sme netriedili podniky podľa regiónov, len podľa okruhov problémov.

Všetci respondenti – podnikatelia sa cítili kompetentní zhodnotiť daňové a odvodové zaťaženie i finančnú podporu podnikania.

Výsledky sú sumarizované v tabuľke 4.

Tab. 4: Vybrané výsledky prieskumu podmienok podnikania v SR v súbore 522 podnikov v rokoch 2010 - 2011

Ukazovateľ	Súhlasím	Čiastočne súhlasím	Nesúhlasím	Neviem sa vyjadriť
Vysoké daňové a odvodové zaťaženie	63 %	37 %	0 %	0 %
Nízka finančná podpora podnikania	60 %	20 %	20 %	0 %
Vysoké náklady na založenie podniku	50 %	20 %	20 %	10 %
Stále sa meniacia legislatíva	27 %	27 %	18 %	28 %
Nízka technická a technologická vybavenosť podniku	27 %	18 %	18 %	37 %

Zdroj dat: [7], vlastné prepočty

4 Diskusia

Externé a interné faktory, ktoré ovplyvňujú podniky môžu byť členené a kvantifikované každým hodnotiacim inak, ale rozhodujúce sú výsledky. Možno povedať, že všetky predchádzajúce prieskumy poukázali na päť základných problémov podnikateľských subjektov na Slovensku:

Vysoké daňové a odvodové zaťaženie

Prieskum ukázal, že daňové a odvodové zaťaženie podniku nepôsobí motivačne, najmä pre rozvoj živností. Rovnako daňové a odvodové zaťaženie závislej činnosti, zamestnancov je v súčasnosti vysoké. Na strane zamestnanca je 19 % daň z príjmu fyzickej osoby a 13,4 % tvoria odvody do poisťovní. Na strane zamestnávateľa je to ešte viac o 35,2 % z vymeriavacieho základu hrubej mzdy. Tento systém v znamena, že celkové náklady na zamestnanca sú vysoké pre zamestnávateľa najmä z dôvodu vysokých odvodov do poisťovní (konkrétna výška sa mení v závislosti na výške hrubej mzdy zamestnanca). Aktuálnosť a nevyhnutnosť daňovo-odvodovej reformy potvrdzuje hodnotenie skúmaných podnikov, v ktorých až 63 % respondentov hodnotí odvodové a daňové zaťaženie podnikateľov ako vysoké.

Miestne dane a poplatky sú hodnotené veľmi individuálne, lebo záleží na lokalite, v ktorej sa podniká. Čím je miesto podnikania menšie a ďalej od Bratislavy, tým je spokojnosť s miestnymi daňami vyššia, lebo dane a poplatky sú nižšie.

Prakticky všetci respondenti považujú 20%-nú základnú sadzbu dane z pridanej hodnoty za vysokú. Z dôvodu, že tretina faktúr sa v SR platí po termíne splatnosti, je problémom pre podniky načas odvádzať túto nepriamu daň, ktorá ešte nie je zaplatená, ale je už vyfakturovaná spotrebiteľovi.

Nízka finančná podpora podnikania

Až 60 % podnikateľov považuje finančnú podporu podnikateľov za nedostatočnú, pričom ale neuvádzali, ktoré oblasti podpory by preferovali. V súčasnosti je veľkým problémom čerpanie finančných zdrojov z eurofondov, lebo podnikatelia nedokážu alebo nemajú čas na spracovanie kvalitných projektov.

Pri bankových úveroch je problémom nedostatok záruk.

Vysoké náklady na založenie s.r.o.

Minimálne náklady na založenie spoločnosti s ručením obmedzeným celkom predstavujú vrátane základného imania cca 5 200 Eur.

Hodnota základného imania spoločnosti s ručením obmedzeným na Slovensku musí byť v súčasnosti aspoň 5 000 Eur (plus žiadosť o registráciu na obchodnom súde minimálne 165,75 Eur, notárske overenie dokumentov, kontrola jedinečnosti názvu, bankové poplatky atď.). Pre mladých a dlhodobo nezamestnaných, ktorí chcú začať podnikat' - môže byť nasporenie uvedenej sumy veľký problém.

Časté zmeny legislatívnych noriem

Zmeny legislatívnych noriem, zasahujúcich prostredie MSP sú časté a kladú značné nároky na pozornosť malého podniku, ktorý často nie je vybavený dostatkom odborne schopných a špecializovaných pracovníkov na sledovanie a realizovanie častých zmien. Značný počet zmien zákonov v oblasti podnikania vnímajú podniky citlivo a až 54 % považuje úroveň zmien legislatívy pre podniky za čiastočne alebo úplne problémové.

Je zaujímavé, že viac ako štvrtina podnikateľov sa nevedelo vyjadriť k neustále meniacej sa legislatíve, či je pre podnik pozitívum alebo negatívum. Môže to znamenať, že zrejme časť svojich činností už riešia dodávateľsky (outsourcingom), napríklad účtovníctvo a nevedia jednoznačne posúdiť vplyv všetkých legislatívnych opatrení na chod vlastnej firmy.

Nízka technická a technologická vybavenosť malých podnikov

Prieskum ukázal, že najmä malé a stredné podniky výrazne potrebujú zlepšenie techniky a technologickú kapacitu. Posilnenie technologických kapacít ako dostatočnú pociťuje len 27 % respondentov, ale naopak až 18 % má nedostatočné technické vybavenie, 18 % podnikateľov považuje vybavenie podnikov za primerané a až 37 % nevie s istotou posúdiť technický stav strojov a zariadení podniku.

Väčšina malých podnikov v súčasnosti investuje viac do opráv strojov a zariadení a neorientuje sa v rámci úsporných opatrení na nákup nových technológií.

Ďalším dôvodom môže byť aj presun časti výrobných činností do iných podnikov v rôznych partnerských podnikoch v rámci novovytváraných technologických parkov, klastrov a podobne.

Osobitným problémom je dovoz rôznych lacnejších tovarov z ázijských krajín, napríklad v oblasti textilu a odevov.

Záver

Podnikanie na Slovensku má už viac ako dvadsaťročnú tradíciu. Za jednoznačne najúspešnejší rok slovenskej ekonomiky môžeme hodnotiť rok 2008.

Z analýz vyplýva, že kvalita podnikateľského prostredia na Slovensku má pozitíva a to najmä:

- Relatívne vysoká úroveň kvality neformálnych vzťahov.
- Kvalita a dostupnosť vstupov, osobitne pracovnej sily.
- Dobré podmienky na prílev priamych zahraničných investícií a s nimi prichádzajúci transfer technológií (Bratislava) atď.

V súčasnosti, hlavne v nadväznosti na hospodársku krízu, je potrebné riešiť:

- Pružne čerpať prostriedky z eurofondov.
- Znížiť náklady na založenie kapitálových spoločností tak, aby ich bolo možné zakladať aj mimo veľkých centier na juhozápade krajiny.
- Znižovať zadlženosť veľkých miest.

Samozrejme, pretrvávajú aj negatíva – bariéry podnikania, ale hlavne na makroúrovni je ich potrebné riešiť systematicky, principiálne a dlhodobo, napríklad:

- Doriešiť problematiku daňového a odvodového zaťaženia.
- Stabilizovať právne predpisy.
- Seriózne sprehľadniť podporu podnikania, atď.

PodĎakovanie

Príspevok bol spracovaný vďaka spolupráci so Slovenskou asociáciou malých podnikov v rámci projektu VEGA 1/0604/10.

Referencie

- [1] HERZKA, P.-KAJANOVÁ, J. (2010): *Ekonomika a manažment podniku*. STU Bratislava, 2010. ISBN 978-80-227-3268-0
- [2] HERZKA, P.-ZATROCHOVÁ, M.: (2010) *Vybrané faktory efektívnosti podnikateľských činností vo výrobnom podniku*. In: Šúbertová, E. a kol.: *Zmeny podnikateľských štruktúr a ich vplyv na výsledky malých a stredných podnikov, osobitne družstiev*. EKONÓM, Bratislava 2010. ISBN 978-80-225-3086-6, s. 46-54
- [3] Kolektív: *Správa o kvalite podnikateľského prostredia v regiónoch Slovenskej republiky*, NARMSP, Bratislava 2011
- [4] MURA, L.: (2007) *Dopad vstupu Slovenska do Európskej únie na podnikateľské prostredie malých a stredných podnikov*. In: *Mendelnet 2007*. MZLU Brno 2007. ISBN 978-80-903966-6-1
- [5] MYŠKOVÁ, R.-ĎURIŠOVÁ, J.: (2010) *Dynamický ukazateľ ROE v podnikoch automobilového priemyslu*. In: *Vedecký časopis MANEKO č. 02/2010*, ISSN 1337-9488, s.125-139
- [6] PIAČKOVÁ, A.: (2010) *Vplyv vybraného faktora na podnikateľskú činnosť v malých a stredných podnikoch v konkrétnej krajine Európskej únie*. In *Zmeny podnikateľských štruktúr a ich vplyv na výsledky malých a stredných podnikov, osobitne družstiev* : - Bratislava : o EKONÓM, 2010. ISBN 978-80-225-3086-6, s. 120-126
- [7] SIROTKA, V. (2011): *Komparácia vybraných problémov podnikateľského prostredia pre malé podniky v SR a v USA*. Dizertačná práca. EU FPM Bratislava 2011.
- [8] ŠÚBERTOVÁ, E.: a kol. (2011): *Podnikanie v malých a stredných podnikoch*. Prípadové štúdie a príklady. Ekonóm, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-88870-95-1

- [9] TEKELOVÁ, Z. (2010) *Podmienky pre malých a stredných podnikateľov v Slovenskej republike*. In *Zmeny podnikateľských štruktúr a ich vplyv na výsledky malých a stredných podnikov, osobitne družstiev* : Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2010. ISBN 978-80-225-3086-6, s. 135-144.
- [10] www.alianciapas.sk, web-stránky zo 14.9.2011
- [11] www.nadsme.sk, web-stránky zo 14.9.2011
- [12] www.regiony21.sk, web-stránky zo 14.9.2011
- [13] www.nbs.sk, web-stránky zo 14.9.2011

Kontaktná adresa

Doc. Ing. Elena Šúbertová, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta podnikového manažmentu, Katedra podnikovohospodárska

Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava, Slovenská republika

Email: elena.subertova@euba.sk

Tel. číslo: 00421 2 672 95 565, 570

Received: 31. 01. 2011

Reviewed: 02. 06. 2011

Approved for publication: 16. 01. 2012